

9. Указ Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3 грудня 1999 р. № 1529/99// Офіційний вісник України – 1999, № 49.

10. Саблук П. Економічні інтереси як основа розвитку аграрного виробництва// Економіка АПК. – 2004, № 8. – С. 3-6.

11. Федоров М. Організаційно-економічні передумови формування ринку земель сільськогосподарського призначення// Економіка АПК. – 2003, № 1. – С. 25-31.

12. Месель-Веселяк В. Реформування аграрного сектора України// Економіка АПК. – 2003, № 5. – С. 3-8.

13. Земельний кодекс України// Офіційний вісник України – 2001, № 46.

14. Закон України "Про внесення змін до Земельного кодексу України" від 6 жовтня 2004 р. № 2059-IV// Офіційний вісник України – 2004, № 48.

УДК 339.923:061.1:504.003.1(477.42)

Аспір. О.М. Яценко – Державний
агроекологічний університет, м. Житомир

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РИНКОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто актуальну тему інтеграції аграрної економіки України в Європейський Союз. Визначено чотири основних чинники, що впливають на механізм інтеграції України в глобальне конкурентне середовище, це політичний, економічний, соціальний та екологічний, які стримують процес євроінтеграції в аграрному секторі регіону.

Ключові слова: Євроінтеграція, геоэкономика, геостратегія, зовнішньоекономічні пріоритети.

Doctorate O. Yatsenko – State Agro-Ecological University, Zhytomyr

The ecological and economical aspects of market transformations of agrarian sector of Zhytomyr region in the context of eurointegration

The article highlights the actual problem of the integration of Ukrainian agrarian economy in European Union. Four main factors (political, economical, social and ecological) are identified, they affect the mechanism of integration of Ukraine in a global competitive sphere and restrain the eurointegrative process in agrarian sector of the region.

Keywords: European integration, geoeconomics, geostrategy, priorities of international economics.

Постановка та стан вивчення проблеми. На початку третього тисячоліття одним з основних пріоритетів зовнішньоекономічної політики України стала інтеграція до Європейського Союзу. Якість життя населення є одним з показників соціального добробуту суспільства та істотно залежить від можливостей реалізації потенціалу сучасного покоління і задоволення потреб у різних сферах життя, особливо в галузі АПК.

Досвід західноєвропейської інтеграції і деяких інших економічних угруповань, які успішно розвиваються, вказує на те, що основи цих процесів закладаються на мікрорівні. У контексті формування стратегії й тактики міжнародної інтеграції України в ЄС доцільно проаналізувати економічні показники кожної області з врахуванням екологічних аспектів, адже проблема екологізації економіки на сучасному етапі є дуже гострою, особливо для України. Проводити ефективну політику невиснажливого розвитку у державі досить важко

навіть за умов процвітаючої економіки. Тим складнішою виглядає ця проблема в Україні в цілому, та Житомирській області зокрема, адже її територія одна з найбільш постраждалих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС.

В українській агроекономічній науці проблема агропромислової інтеграції України в Європейський Союз відносно нова, а враховуючи сучасний стан економіки, довгострокова. У наукових працях і публікаціях вітчизняних науковців ґрунтовно досліджуються досягнення у галузі аграрної політики, структурні реформування, соціально-економічні та екологічні проблеми, витoki української геополітики, аналізуються процеси формування геополітичних пріоритетів Української держави, розглядаються можливі варіанти зовнішньополітичної взаємодії України у майбутньому та їх вплив на подальший розвиток держави у контексті світового цивілізаційного процесу. Проблематиці партнерства з Євросоюзом було приділено чимало уваги у працях вітчизняних учених та спеціалістів. Так, багато питань геоекономічного та прикладного змісту знайшли відображення у працях В. Авдрійчука, О. Білоруса, В. Будкіна, В. Булгакова, Т. Бураковського, А. Гальчинського, А. Гриценка, Л. Дейнеки, О. Дергачова, О. Жемойди, С. Кваши, Г. Климка, В. Клочка, А. Кредісова, І. Крючкова, Д. Лук'яненка, Я. Матійчика, М. Михальченка, В. Новицького, Б. Парахонського, З. Пахомова, Ю. Пахомова, М. Пашкова, С. Пирожкова, О. Плотнікова, А. Поручника, Д. Прейгера, Ф. Рудича, П. Рудякова, А. Румянцева, В. Сіденка, С. Соколенко, В. Степаненка, А. Сухорукова, Б. Тарасюка, А. Філіпенка, О. Шниркова та інших вітчизняних авторів. Необхідно також відзначити роботи російських та інших зарубіжних авторів, зокрема У. Бек, В. Виноградова, Б. Гурне, М. Делягіна, С. Караганова, Д. Кауфмана, Я. Корнаї, Е. Сіскоса, Стігліца Дж., А. Фролова, в яких розглядаються як практичні умови міжнародної економічної інтеграції транзитивних країн, зокрема України до ЄС, так і загальні питання сучасної глобалізації в господарській сфері, її співвідношення з тенденціями регіоналізації.

Метою даного дослідження є вивчення та оцінка еколого-економічних аспектів ринкових перетворень аграрного сектора Житомирської області у контексті євроінтеграції.

Об'єктом дослідження виступає процес інтеграції аграрної економіки України до Європейського Союзу на прикладі Житомирської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів трансформації економічних відносин у процесі агропромислової інтеграції в ЄС.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальні і спеціальні економічні методи: індукції і дедукції, абстракції, узагальнення, системного підходу до явищ, що вивчаються, а також розрахунково-конструктивний, прогнозування і ін [2, 10]. За допомогою монографічного методу [5, 7] були вивчені праці науковців і визначено еколого-економічні передумови АПК України, зокрема Житомирської області в умовах євроінтеграційної орієнтації; абстрактно-логічний метод, необхідний для теоретичного обґрунтування соціально-економічних та екологічних проблем села в умовах ринкової трансформації аграрного сектора [1, 7]; при використанні статистично-економічного методу [9], були проаналізовані основні результати.

Результати досліджень. Прагнення до європейської інтеграції визначає аграрну політику кожної країни, оскільки після вступу до європейського співтовариства держави проводять спільну аграрну політику (САП). Європейський Союз є одним із провідних експортерів та імпортерів сільськогосподарської продовольчої продукції у світі. Країни ЄС посідають позицію лідерів на міжнародній арені, утримуючи торгівлю в агропродовольчому секторі на 60 %, від їх політичних стратегій в аграрній діяльності залежить стабільність ситуації на світовому ринку [6, 8]. Спільна сільськогосподарська політика є однією з найважливіших стратегій Союзу (видатки на сільське господарство сягають майже 45 % бюджету Співтовариства). САП або ССП (спільна сільськогосподарська політика) є виключною прерогативою ЄС. Згідно зі Статтею 33 Угоди про ЄС, завдання цієї політики – забезпечити прийнятні ціни для європейського споживача та справедливі доходи для фермерів, зокрема шляхом створення організації спільного ринку сільгосппродукції та застосування принципу єдиних цін, фінансової солідарності та переваги співтовариству, її основною складовою є система гарантованих цін та система інтервенційних заходів (там, де спостерігається надлишок продуктів харчування), керівництво якими здійснює Європейський фонд [6]. Чинна політика ЄС заохочує використання фермерами постійних агротехнічних методів, що забезпечують безпеку навколишнього середовища та збереження сільської місцевості. Нова роль фермерської спільноти полягає в тому, аби гарантувати певний рівень економічної активності у кожному сільському районі та зберігати різноманітність європейського ландшафту. Це розмаїття, як визнання цінності "сільського способу життя" – гармонії людини та природи, є істотною складовою європейської спільноти [4].

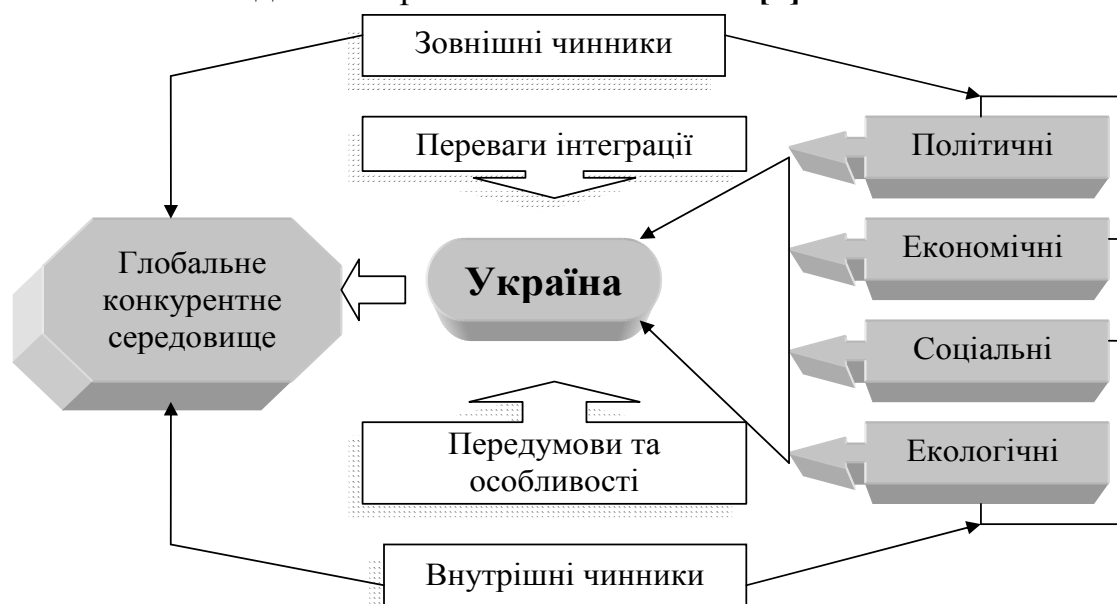

Рис. 1. Структура механізму інтеграції аграрного сектора України в глобальне конкурентне середовище (джерело: власні дослідження)

Характерною особливістю сільськогосподарських підприємств Житомирської області, як і України в цілому, є недостатня конкурентоспроможність практично всіх видів аграрної продукції. Можна виділити чотири основних чинники, що впливають на механізм інтеграції України в глобальне

конкурентне середовище, це політичний, економічний, соціальний та екологічний чинники, які стримують процес євроінтеграції в аграрному секторі регіону (рис. 1, 2).

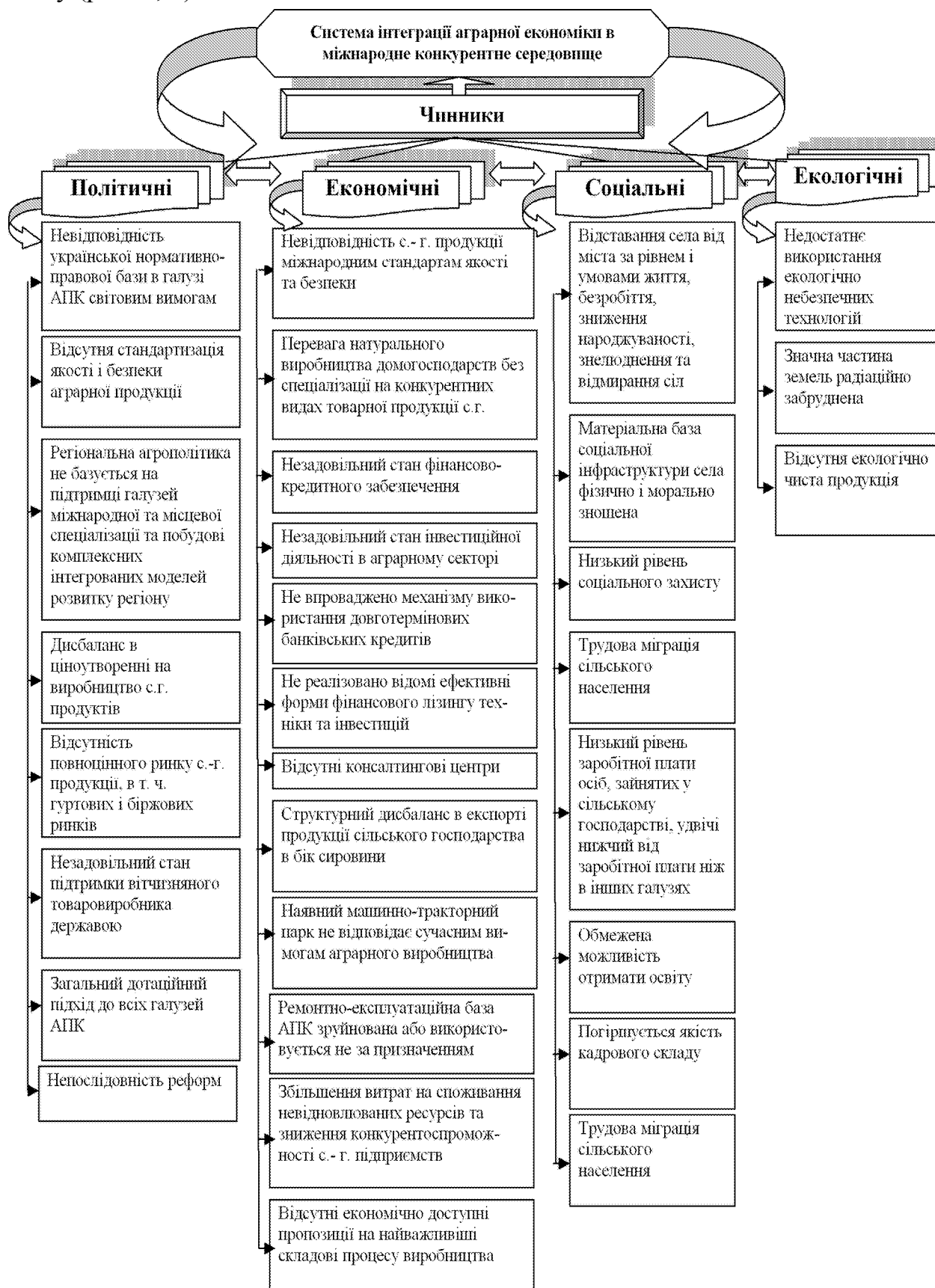

Рис. 2. Складові чинників, що стримують процес євроінтеграції аграрної економіки в міжнародне конкурентне середовище (джерело: власні дослідження)

Сучасний стан регіонального аграрного сектора, як і вітчизняного в цілому, свідчить про наявність ряду проблем системного характеру, зокрема: збитковість значної частини сільськогосподарських підприємств та галузі тваринництва (за результатами 2004 р. третина сільгосппідприємств були збитковими, а збитковість тваринництва становила 11,3 %); зміни у структурі виробництва продукції сільського господарства на користь господарств населення (питома вага цих господарств становлять понад 60 % проти 28 % у 1990 році), що негативно впливає на якість продукції та її товарність; катастрофічний спад родючості ґрунтів та зростання їх ерозії (за останні 20 років вміст гумусу у ґрунтах знизився з 3,5 % до 3,2 %, щороку збільшуються на 80-100 тис. га площі еродованих орних земель); радіаційне забруднення значної частини земель; низький рівень життя, безробіття, зниження народжуваності на селі, старіння сільського населення, трудова міграція сільського населення, знелюднення та відмирання сіл, істотне відставання села від міста за рівнем і умовами життя, середній рівень заробітної плати осіб, зайнятих у сільському господарстві, вдвічі нижчий рівень заробітної плати, ніж у інших галузях. Погіршується якість кадрового складу, матеріальна база соціальної інфраструктури села фізично і морально зношена, відбувся занепад соціальної інфраструктури; переважає збитковість сільськогосподарського виробництва; наявний машинно-тракторний парк не відповідає сучасним вимогам аграрного виробництва; ремонтно-експлуатаційна база АПК зруйнована або використовується не за призначенням; зношеність технічного парку (забезпеченість сільськогосподарського виробництва технікою становить 45-65 %, понад 90 % якої відпрацювала свій амортизаційний строк); не реалізовано відомі ефективні форми фінансового лізингу техніки та інвестицій; не впроваджено механізм використання довготермінових банківських кредитів; незадовільний стан фінансово-кредитного забезпечення (потреба становить 26-28 млрд. гривень при 10 млрд. грн. залучених у вигляді кредитів у 2004 р.); загальний дотаційний підхід до всіх галузей АПК; структурний дисбаланс в експорті продукції сільського господарства в бік сировини; перевага натурального виробництва домогосподарств без спеціалізації на конкурентних видах товарної продукції; невідповідність сільськогосподарської продукції міжнародним стандартам якості та безпеки; незадовільний стан інвестиційної діяльності в аграрному секторі; збільшення витрат на споживання не відновлювальних ресурсів та зниження конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств; невідповідність української нормативно-правової бази в галузі АПК світовим вимогам; незадовільний стан підтримки вітчизняного товаровиробника державою. Регіональна аграрна політика не базується на підтримці галузей міжнародної та місцевої спеціалізації та побудові комплексних інтегрованих моделей розвитку регіону; відсутність повноцінного ринку сільськогосподарської продукції в т.ч. гуртових і біржових ринків, і як наслідок дисбаланс у ціноутворенні на виготовлення сільськогосподарських продуктів; відсутність економічно доступних пропозицій на найважливіші складові процесу виробництва: засоби виробництва, фінансові ресурси, технології вирощування, консультаційні та науково-технічні розроб-

лення, послуги спеціалістів, переробні та збутові функції; аграрні реформи здійснюють без прозорого визначення мети, етапів, завдань та механізмів правового, економічного, фінансового та соціального впливу, мають тимчасовий і не системний характер. Всі наведені обставини стримують і уповільнюють процес інтеграції аграрної економіки в міжнародне конкурентне середовище. Житомирщина має розвинуте багатогалузеве сільськогосподарське виробництво. Частка аграрного сектора у валовій доданій вартості області становить 27,7 %. Поряд з вирощуванням зернових і зернобобових культур, цукрових буряків, картоплі, овочів, виробництвом молока, м'яса та яєць область посідає провідне місце серед інших регіонів України з вирощування хмелю (75 % загальнодержавних обсягів виробництва) і льону-довгунця (23 %). Значна питома вага сіножатей і пасовищ у структурі угідь (22,4 %) дає змогу господарствам області утримувати більше ніж 500 тис. голів великої рогатої худоби (5,2 % від усього поголів'я у державі). Проте одним з техногенних чинників, що негативно позначається на конкурентоспроможності сільгосппідприємств є радіаційне забруднення території, на якій вони розміщені. У Житомирській області радіація вразила землю, ліси, водоймища загальною площею 13 тис. кв. км (43 % території області). Найбільше забруднення відзначається в Народницькому, Овруцькому, Лугинському, Олевському, Коростенському, Ємільчинському, Малинському, Новоград-Волинському районах. На ураженій території розміщено 698 населених пунктів (41 %) області, в яких проживає 369,9 тис. чол., з них 1 % у зоні безумовного відселення, 54 % – гарантованого добровільного, 45 % у зоні посиленого радіоактивного контролю. У пробах контролю сільгосппродукції масово почали траплятися перевищення тимчасово допустимих рівнів радіації, особливо у вівсу, гречці, бобових і зернобобових культурах, тваринницькій продукції. Тільки у 2004 р. перевищення концентрації радіонуклідів було виявлено у 20 % пробах зерна, у 9 % проб молока, у 4 % – м'яса, а також в овочах, картоплі, коренеплодах, яйцях тощо (перевищення ГДК подекуди сягало 100 разів). За даними останнього туру агрохімічного обстеження, порівняно з попереднім (за період 1995-2004 роки), вміст гумусу в ґрунтах Житомирської області знизився на 0,09 пунктів (4 %) і становить 1,94 одиниці. Ця негативна тенденція посилюється ще й тим, що найбільш істотне зменшення вмісту гумусу відбулось саме на радіоактивно забруднених ґрунтах. Сільськогосподарські угіддя області представлені 294 ґрунтовими різновидами. За їх кількістю вона посідає перше місце в Україні, а за родючістю – останнє.

Висновки. Наша держава поринула у хвилі "багатовекторної" політики без чітких зовнішньоекономічних пріоритетів, із невизначеними цілями та ілюзіями про можливість досягнення саме цим шляхом гідного місця у світовій системі координат. У такій ситуації постане проблема захисту внутрішнього ринку від поглинання його іноземними конкурентами. Україні необхідно підтримувати рівновіддалені стосунки з усіма країнами та балансувати між різними впливовими економічними центрами сили, користуючись своїм вигідним геоекономічним розташуванням, проте визначальним вектором стратегії зовнішньоекономічної політики України на початку третього

тисячоліття має стати саме інтеграція до ЄС. Україна, за умови продуктивної роботи, може істотно наблизитися до виконання Копенгагенських критеріїв членства в ЄС і, тим самим створити найбільш сприятливі засади для реалізації своїх євроінтеграційних прагнень. Багатий природно-ресурсний потенціал, високоосвічене населення, розвинуті індустрія та інфраструктура створюють усі необхідні для цього передумови.

Перспективи подальших досліджень. Регіональні відмінності є за своєю першосуттю географічними, що дає підставу говорити про неможливість їх усунення. Тобто регіональні відмінності можуть бути зведені до мінімуму, але не може йтися про їх повне усунення, оскільки в основі лежать такі об'єктивні умови як клімат, корисні копалини, родючість земель, зони пріоритетного розвитку тощо, що визначають можливості ведення господарської діяльності в територіально-географічному просторі та зумовлюють регіональний розподіл праці. А це, своєю чергою, впливає на розвиток економіки і соціальної інфраструктури, проте світовий досвід переконує в тому, що регіональні відмінності на мікро- і макрорівнях цілком можна здолати, коли для цього використовуються науково обґрунтовані методи, оскільки сутність стратегічного партнерства полягає в наявності такої міждержавної взаємодії, яка дає змогу партнерам, поєднуючи зусилля, досягти життєво важливих внутрішніх і зовнішньополітичних стратегічних цілей. Враховуючи ці тенденції, необхідно проаналізувати можливі напрямки інтеграції аграрної економіки України у світове господарство.

Література

1. **Андрійчук В.Г.** Економіка аграрних підприємств: – 2-ге вид., дооп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. **Басков А.Я., Туленков Н.В.** Методологія наукового дослідження. – К.: МАУП, 2002. – 216 с.
3. **Мармоза А.Т.** Практикум з теорії статистики. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 344 с.
4. **Фонтейн, Паскаль.** Європа у 12 уроках. – К.: К.І.С., 2001. – 63 с.
5. **Попович И.В.** Методика экономических исследований в сельском хозяйстве. – 4-е изд., перераб. – М.: Экономика, 1982. – 216 с.
6. **Словник-довідник** Європейського Союзу. Ред. Ю. Марченко. – К.: К.І.С., 2001. – 152 с.
7. **Сьцегінний Я.** На референдумі перемогла демократія// На референдумі перемогла демократія. Польський референдум і новий устрій Європейського дому. – К.: Фонд "Демократичні ініціативи", 2004. – 179 с.
8. **Тринько Р.І.** Методика економічних досліджень. – Львів: Афіша, 1999. – 356 с.
9. **Colombel Y.** L'Agricultrye dans le monde. Synthese, Armand Colin, 1998. – P. 73.
10. **Gorecki I.** Analysis of agricultural and food production in the context of global trade and enlargement of European Union.// Problemy rolnictwa Światowego. – Warszawa: S G G W, P. 17-29.
11. **Hen Ch., Leonard J.** L'Union europeenne. Paris, Edition la Decouverte, 2000. – P. 81-87.